

УДК 342.7

ПРОБЛЕМИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

SOME ASPECTS OF THE UNIVERSALIZATION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Пеца Д.Д.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена розкриттю окремих аспектів сутності універсалізації прав людини в умовах сучасної глобалізації та окремих наукових підходів до цієї проблеми.

Ключові слова: глобалізація, універсальні права, Загальна декларація прав людини, Європейський Союз.

Статья посвящена раскрытию отдельных аспектов сущности универсализации прав человека в условиях современной глобализации и ряда научных подходов к этой проблеме.

Ключевые слова: глобализация, универсальные права, Всеобщая декларация прав человека, Европейский Союз.

The article is dedicated to explanation of the nature of basic scientific approaches to the concept of “universal human rights” and features of their application in modern civilized environment.

Key words: globalization, universal law, the Universal Declaration of Human Rights, the European Union.

Постановка питання щодо універсалізації прав людини в умовах сучасної глобалізації вимагає відповіді на цілий ряд питань і, зокрема, відповідей стосовно сутності самого поняття «універсальні права», механізмів їх забезпечення і захисту, співвідношення універсальних прав із національними правами тощо.

Потрібно зазначити, що в сучасній науці, присвяченій даній проблематиці, відсутній єдиний підхід щодо сутності та механізмів забезпечення універсальних прав людини в сучасних умовах. Такий плюралізм пояснюється різним змістом, який вкладають дослідники в саме поняття «універсальні права людини». Якщо відштовхуватись від латинського “universum”, що означає всю об’єктивну реальність у часі й просторі, то стосовно прав людини це буде означати їх всеохоплюючий характер і застосовування до кожної людини або соціуму, незалежно від їх національності, релігії, культурних традицій, ментальних особливостей тощо.

Як відомо, базовим міжнародним актом, який фіксує такі права, є Загальна декларація прав людини 1948 року. Для Європи – Європейська конвенція із захисту основоположних прав і свобод людини

1950 року, Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу 2004 року.

Виходячи з цих міжнародних правових актів, до таких прав, насамперед, відносяться право на громадянство, право на справедливе правосуддя, право на участь в управлінні державою, право на працю і підприємництво, право на освіту, право на доступ до культурних надбань свого народу і всього людства тощо.

Потрібно відмітити, що універсалізм, будучи об’єктивним наслідком глобалізму, в частині прав людини об’єктивно і закономірно визначає основу загальних стандартів цих прав. Водночас, як видається, він вимагає не тільки визначення стандартів, а й універсалізації механізмів їх забезпечення. Мало визначити універсальні стандарти – необхідно забезпечити універсальні механізми гарантій таких прав. Лише в такому випадку універсальні права будуть не формально-юридичною констатацією, а реальною правомочністю суб’єктів цих прав.

Саме тому, в сучасній науковій літературі, присвяченій даній проблемі, діапазон думок розходиться від позитивного з плюсом, до негативного з мінусом. Одні вважають, що універсальні права є реальним фактом сучасності [1, с. 227-228], інші ж, навпаки, –

що ці права визначають лише загальну основу стандартів прав людини [2, с. 186].

Якщо виходити з того, що на сьогодні далеко не всі члени світового співтовариства ратифікували базові міжнародно-правові акти, які визначають універсальні права людини, то логічним буде констатувати, що такі права не є універсальними в планетарному масштабі.

Більше того, коли ми говоримо, що універсальне право – це не лише стандарт, а й механізм реалізації і гарантії його, то вочевидь постає питання: чи є на сьогодні транснаціональні механізми забезпечення й відповідальності за порушення універсальних прав? Думається, що відповідь на це питання є далеко неоднозначною. На користь такої думки свідчить хоча б той факт, що більшість країн, де домінуючою ідеологією є іслам, розглядає універсальні права, як нав'язування їм західних традицій права, посяганням на їхній суверенітет, не сприймаючи їх апріорі.

З іншого боку, видається хибною, до певної міри, позиція окремих дослідників [3], які схильні бачити в універсальних правах людини спробу експансії планетарної цивілізації західними соціальними цінностями. По-перше, соціальні цінності, закладені в універсальних правах людини, апробовані практикою вже багатовікового державно-правового розвитку і засвідчили свою соціальну привабливість. По-друге, очевидним фактом є те, що значна частина соціуму, який проживає на інших територіях, зокрема там, де домінуючою ідеологією є іслам, емігрує в той самий західний світ, бажаючи сприйняти його цінності, закладені, в тому числі, в універсальних правах.

Ставлячи питання про механізми гарантії універсальних прав, закономірно постає і цілий ряд інших питань, зокрема: де межа відповідальності національних і наднаціональних інституцій у частині забезпечення і гарантії універсальних прав? Коли і за яких умов міжнародні інституції мають законне право вмішуватись в суверенне право країни в частині універсальних прав?

Відомий політик Маргарет Тетчер у своїй книзі «Искусство управления государством», відповідаючи на одне з цих питань і спираючись на Хартію фундаментальних прав Європейського Союзу, вказує, що захоплюючись кожною статтею цього документа, не можна не помітити певну мету: «мета полягає в підпорядкуванні суверенних держав, демократичних процедур прийняття рішень і національного законодавства міжнародним інститутам і групам тиску» [4, с. 311].

Можна по-різному ставитись до позиції відомого політика, але фактом є, що Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу є волею кожного члена Європейського Союзу і власне Європейського Союзу – це по-перше. По-друге: одним з основних принципів права Європейського Союзу є принцип поваги основних прав людини в національному і міжнародному праві [5, с. 167].

Звідси слідує, що право втручатись наднаціональним інститутам Європейського Союзу надане їм суверенною волею кожного з його членів.

Відповідаючи на питання, де межа відповідальності національних і наднаціональних інституцій в частині забезпечення і гарантії універсальних прав можна стверджувати, що ця відповідальність є спільною за умови, якщо це є взаємною суверенною волею цих інституцій.

Проблема універсалізації прав людини в сучасних умовах ставить на порядок денний ще ряд питань, і зокрема – наскільки ці права враховують особливості того чи іншого цивілізаційного середовища? Чи можна взагалі об'єднати часом різні за своїм культурним, етнічним та іншими критеріями цивілізаційні середовища певним гібридом універсальних прав?

У науковій літературі, яка присвячена цій проблемі, чітко простежуються два підходи. Перший з них полягає в тому, що людство навіть за умов сучасних масштабних глобалізаційних процесів, в силу локальної і регіональної цивілізаційної специфіки, все ще не готове до встановлення універсальних підходів щодо прав людини [6].

Інший підхід зводиться до того, що глобалізація є очевидним домінантним фактором, який формує загальнолюдські інтереси і цінності, і що на цій основі об'єктивно постає потреба створити єдині для всього людства універсальні права [1].

Справді, якщо аналізувати історію формування правових культур, то очевидно є їхня багатополлярність. До прикладу, правова культура Китаю розглядає позитивні права людини під кутом їх соціалізації. В той же час, західноєвропейська і американська правові культури бачать ці права з позицій індивідуалізації. Проте, як видається, за формально-юридичною специфікою є багато спільного. Ця спільність, насамперед, у тому, що всі вони покликані забезпечити соціальну гармонію, в основі якої взаємна відповідальність різних соціальних прошарків один перед одним – з одного боку, держави і суспільства – з іншого. Все це цілком вписується в позитивні права людини як з позиції їх соціалізації, так і з позиції їх індивідуалізації.

В той же час не можна не бачити (це засвідчує сучасна державно-правова практика), що в сучасному глобалізованому світі мають місце крайньорадикальні внутрішні особливості правових культур, в яких національні, релігійні та інші компоненти є домінантними. Це проявляється в національних конфліктах. Прикладом може бути іудейсько-мусульманське протистояння. Тому, ігнорування цим фактором, а тим паче нав'язування подібним регіонам універсальних прав, видається передчасним.

Приведений аналіз окремих аспектів проблеми універсалізації прав людини в сучасних умовах засвідчує, що ця проблема є надзвичайно актуальною як в теоретичній, так і практичній площинах.

Власне сама проблема універсальних прав є достатньо складною і багатогранною. Цим, зокрема, пояснюються і різні підходи до їх сутності та перспектив реалізації.

Очевидним є те, що, з одного боку, процес універсалізації прав людини, як в частині нормативній, так і в частині інституційній, має місце.

З іншого – штучне прискорення цього процесу є неприпустимим в силу все ще наявних сьогодні особливостей локальних і регіональних цивілізаційних середовищ.

Головне завдання полягає в тому, щоб глобальні і локальні соціальні середовища і відповідні їм права і свободи не лише не протиставлялися, а й взаємно доповнювали та збагачували одне одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глухарева Л.И. Права человека в современном мире / Л.И.Глухарева. М.: Юристь, 2003. – 304 с.
2. Ан-Наим А. На пути к исламской реформации / А. Ан-Наим. – М.: 1999. – 288 с.
3. Марченко М.Н. Государство и право в условиях глобализации / М.Н. Марченко. – М.: Проспект, 2011. – 399 с.
4. Тетчер М., Искусство управления государством. Стратегия для меняющегося мира / Пер. с англ. – 2-е изд. / М.Тетчер – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 503 с.
5. Кэрен Дэйвис. Право Европейского Союза / Дэйвис Кэрен. – К.: Знання, 2005. – 406 с.
6. Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь разума / Н.Н. Моисеев – М.: 1998. – 224 с.